

Barbora Vegrachtová

Hrozba radikalizace

Terorismus, varovné signály
a ochrana společnosti

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Vegrichtová, Barbora, 1978-

Hrozba radikalizace : terorismus, varovné signály a ochrana společnosti /

Barbora Vegrichtová. -- Vydání 1.. -- Praha : Grada, 2019. -- 198 stran,

8 nečíslovaných stran obrazových příloh

Obsahuje bibliografii

ISBN 978-80-271-1068-1 (online ; pdf)

* 316.4-028.81 * 329.055 * 323.28 * 351.74/.75 * (437.3) * (048.8)

– radikalizace

– extremismus

– terorismus

– vnitřní bezpečnost

– radikalizace -- Česko

– monografie

351 - Úkoly veřejné správy, správní opatření, legislativa [15]

Barbora Vegrichová

Hrozba radikalizace

Terorismus, varovné signály
a ochrana společnosti

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

PhDr. Barbora Vegrachtová, Ph.D., MBA

HROZBA RADIKALIZACE

Terorismus, varovné signály a ochrana společnosti

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401

www.grada.cz

jako svou 7450. publikaci

Recenzovali:

prof. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D.

prof. PhDr. RNDr. Marie Vágnerová, CSc.

Fotografie:

archiv autorky

Odpovědný redaktor Milan Pokorný

Sazba a zlom Milan Vokál

Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka

Počet stran 200 + 8 stran barevná příloha

Vydání 1., 2019

Vytiskla Tiskárna v Ráji, s.r.o., Pardubice

© Grada Publishing, a.s., 2019

Cover Photo © freepik.com

ISBN 978-80-271-1069-8 (ePub)

ISBN 978-80-271-1068-1 (pdf)

ISBN 978-80-271-2031-4 (print)

Předmluva	8
1. Transformace a kontexty terorismu	11
1.1 Vymezení základního pojmosloví	19
1.2 Islám a islámský fundamentalismus	22
1.3 Islamismus, salafismus a džihádismus	24
<i>Shrnutí</i>	30
2. Radikalizační proces	33
2.1 Vymezení radikalizace	34
2.2 Modely radikalizačního procesu	38
2.3 Modely rekrutace a jejich specifika	45
<i>Shrnutí</i>	51
3. Radikalizované osoby	55
3.1 Úvod do problematiky	55
3.2 Zahraniční terorističtí bojovníci	58
3.3 Osamělí útočníci	71
3.4 Role žen v terorismu	78
3.5 Navrátilci	87
3.6 Sebevražedné teroristické útoky	92
<i>Shrnutí</i>	95
4. Radikalizace ve věznicích	97
4.1 Radikalizační potenciál vězeňských zařízení	98
4.2 Teroristé ve věznicích	110
4.3 Radikalizace a české vězeňství	119
<i>Shrnutí</i>	121
5. Indikátory radikalizace a detekce	123
5.1 Základní východiska detekce radikalizace	125
5.2 Kategorie příznaků radikalizace	132
<i>Změna jména, zvolení přezdívky</i>	132
<i>Změna stylu oblékání</i>	133
<i>Změna vzhledu</i>	134

<i>Tetování, skarifikace a další tělesné úpravy</i>	134
<i>Snaha navázat kontakt s vůdčími osobnostmi hnutí</i>	134
<i>Vlastnictví propagandistických knih a časopisů</i>	135
<i>Vlastnictví propagačních předmětů a relevantních reálií</i>	137
<i>Změna v náboženské praxi</i>	139
<i>Sledování webových stránek a chatů s extremistickým obsahem</i>	140
<i>Glorifikace násilí a mučednictví</i>	141
<i>Případová studie</i>	141
5.3 Indikátory radikalizace ve věznicích	142
5.4 Indikátory radikalizace u dětí	148
<i>Shrnutí</i>	153
6. Deradikalizace a prevence radikalizace	155
6.1 Deradikalizační proces a jeho atributy	155
6.2 Role žen v procesu deradikalizace	165
6.3 Bezpečnostní výzvy a kontexty radikalizace	167
6.4 Právní kontexty problematiky radikalizace v České republice	173
<i>§ 312e Podpora a propagace terorismu</i>	174
Závěr	177
Použité a doporučené informační zdroje	179
Rejstřík věcný	193
Rejstřík jmenný	197

*Autorka děkuje své rodině a kolegům z bezpečnostní a akademické sféry
za neskonalou podporu nejen při vzniku této knihy.*

Předmluva

Terorismus představuje v současné době širokospektrálně diskutované téma, které znepokojuje širokou veřejnost, zaměstnává vysoký počet bezpečnostních orgánů a zpravodajských služeb a je podrobně sledováno a analyzováno vědecko-výzkumnými organizacemi a akademickou sférou. Paralelně a v přímé souvislosti s hrozbou terorismu se od počátku nového tisíciletí věnuje zvýšená pozornost procesům radikalizace, které se objevují v nových formách a modifikacích. Četné případy teroristických incidentů prvních dvou dekad nového století otevřely nové bezpečnostní otázky týkající se příčin a kontextů, které útokům předcházely. V zahraničí jsou publikovány odborné knihy studující a popisující problematiku radikalizace, tedy transformační proces, při němž se jedinec nebo skupina obrátí směrem k terorismu, a přeprogramuje tak od základu svoji osobnost a chování.

Radikalizace souvisí se všemi formami terorismu, ať jde o terorismus politický, náboženský, separatistický, environmentální nebo etno-nacionalistický. Tento dynamický proces, který v nejzazších důsledcích může vést k násilným skutkům extrémních rozměrů, představuje v současnosti jednu z nejvýznamnějších bezpečnostních a badatelských výzev. Akademická sféra se při studiu radikalizace majoritně soustřeďuje na stanovení srozumitelné definice radikalizace, na vymezení klíčových příčin a facilitátorů, které radikalizaci iniciují nebo prohlubují, na vizualizaci modelů radikalizace, na deskripci obecných charakteristik radikalizovaných osob a na stanovení možných nástrojů prevence a rozvoj opatření směřujících k deradikalizaci jednotlivců nebo skupin. Expertní bezpečnostní komunita doposud nedospěla k jednoznačným závěrům nebo ke konsenzu týkajícímu se problematiky radikalizace. Je to oblast stále velmi dynamická, a tím spíše otevřená novým výzkumům, přístupům a návrhům řešení.

Navzdory tomu, že hrozba terorismu na území České republiky je z pohledu bezpečnostních a zpravodajských složek relativně malá, je přesto nezbytné aktivně monitorovat, sledovat a vyhodnocovat jevy s touto sférou související. Naše země je na konci druhé dekad nového století vnímána jako jedna z nejbezpečnějších v celosvětovém měřítku. To ovšem neznamená, že obyvatelstvo nebo osoby pobývající na území státu jsou zcela imunní vůči radikalizačním mechanismům nebo že se tento stav nemůže v budoucnosti změnit. Výkonné orgány státu a stejně tak významní aktéři bezpečnostního aparátu sledují vývoj a trendy v oblasti radikalizace v zahraničí a přistupují k tomuto fenoménu se vši obezřetností. V této souvislosti nelze podceňovat kontexty, které výše uvedené hrozby podmiňují nebo generují. Se stejnou vážností se touto problematikou zabývá širší bezpečnostní komunita, zahrnující odborníky a akademické pracovníky vzdělávacích a výzkumných institucí, kteří se specializují na terorismus a extremismus.

Publikace si klade za cíl přispět k porozumění problematice radikalizace a jejích společenských a bezpečnostních kontextů. Obsahově se soustřeďuje především na formy radikalizace náboženské, respektive související se soudobými násilnými džihádistickými skupinami, které pro své účely zneužívají radikální interpretaci islámského náboženství. Koncept, který tyto organizace vyvinuly a rozšířily, je natolik životaschopný, funkční a do jisté míry i atraktivní, že je namístě se domnívat, že bude přetrvávat a ovlivňovat významné počty následovníků navzdory tomu, že jeho stvořitelé spolu se svými mateřskými organizacemi budou poraženi a nebudou již existovat. Úspěšný formát se pravděpodobně rozvine pod záštitou nových přívrženců a následovníků s přinejmenším stejnou intenzitou a urputností. Autorka se současně snaží poodhalit možné shodné rysy, ale i případné rozdíly a znaky spojené s jinými kategoriemi radikalizace, zejména s těmi, které směřují k politickému extremismu. Ten se v současné době revitalizuje, ale i formuje v adaptovaných novotvarech a podobách napříč evropskou společností.

Z hlediska metodiky zpracování a vzhledem ke skutečnosti, že tato problematika je v současné době předmětem intenzivního vědeckého bádání, jsou v publikaci shrnuty hlavní přístupy a závěry současných světových výzkumníků a výzkumných organizací. Využity byly zejména metody formálně-logického myšlení, zejména syntetické, analytické, induktivní, deduktivní a komparační, rozhovory s expertními pracovníky ze zahraničí i z České republiky z bezpečnostní oblasti, ale i z dalších zainteresovaných oborů. Autorka k deskripci dané problematiky rovněž využila své zkušenosti a zjištění z doposud realizovaných a probíhajících bezpečnostních výzkumů, které vedla nebo na nichž participovala, dále interakce s mezinárodní vědeckou komunitou a kontinuální spolupráci s tuzemskými i zahraničními bezpečnostními sbory.

Struktura monografie je inspirována strategickými otázkami, které se odvíjejí od podstaty samotného radikalizačního procesu a jeho konsekvencí. První část přináší stručný terminologický úvod, další kapitoly představují nejznámější a nejsrozumitelnější vizuální schémata radikalizace spolu s jejich popisem a vysvětlením. Majoritní část publikace se věnuje osobnostním charakteristikám a profilovým prvkům radikalizovaných osob, a to s přiměřenou mírou zobecnění, a dále pak vnějším a vnitřním faktorům ovlivňujícím rychlost a intenzitu radikalizačního procesu. Fakta jsou ilustrativně demonstrována na skutečných případech z posledních let. Další kapitola se podrobně zaměřuje na způsoby a metody účinné detekce radikalizace ve společnosti, a to na základě zkušeností v zahraničí, spolupráce s bezpečnostními sbory a výzkumné a pedagogické praxe autorky. Akcent je kladen zejména na vězeňskou populaci, delikventní část mládeže a další rizikové společenské subkategorie. V této kapitole jsou nastíněny možné příčiny radikalizační vulnerability (zranitelnosti, náchylnosti k ovlivnění) zmíněných skupin a současné vazby mezi terorismem, zločineckým prostředím a kriminální subkulturou. Závěrečná kapitola shrnuje nejvýznamnější poznatky z oblasti prevence radikalizace a programů deradikalizace a doporučení pro bezpečnostní praxi.

Cílovým čtenářským auditoriem jsou především pracovníci bezpečnostních sborů a další aktéři participující na zajištění bezpečnosti v České republice. Informace v textu

obsažené mohou být přínosné rovněž pro další odborné instituce zaměřující se na práci s mládeží, vychovatele, pedagogy, sociální pracovníky, psychology, probační a mediační úředníky, pracovníky azylových zařízení, pobytových středisek, výchovných ústavů, stejně jako pro nevládní organizace a občanská sdružení. V širší perspektivě se dá konstatovat, že zpracovaná problematika cílí i na širokou neodbornou veřejnost se zájmem o tuto problematiku, bezpečnost státu i svého bezprostředního okolí.

Pro zájemce o hlubší studium tohoto tématu či vybraných tematických okruhů odkazuje autorka na seznam literatury a přehled použitých písemných a elektronických zdrojů nebo nabízí přímý kontakt a podporu v rovině konzultační, vzdělávací a výzkumné.

1. Transformace a kontexty terorismu

Terorismus 21. století a s ním spojené násilí realizované v mnoha různých podobách je v dnešní době nedílnou součástí bezpečnostní reality současné Evropy, ale i dalších kontinentů. Globální povaha a metody tohoto typu terorismu s sebou přinášejí kromě ztrát na životech a vysokého počtu zraněných osob též další konsekvence, vzbuzující a šířící strach a nejistotu mezi obyvatelstvem mnoha států. Obavy a pocit ohrožení občanů zemí dotčených terorismem jsou v mnoha případech přímým či nepřímým iniciačním mechanismem dalších negativních sociálních jevů a projevů, které ovlivňují dennodenní život společnosti i politické subjekty, a především se promítají do požadavků veřejnosti na důkladné zajištění bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva. Agenda zajištění bezpečnosti a obrany státu vyžaduje značné kapacity a nasazení prostředků v rovině personální, organizační, legislativní a technické. V širší perspektivě lze říci, že protiteroristická opatření se výrazně odrážejí i v rovině ekonomické a finanční. Adekvátní bezpečnostní opatření vyžadují objektivní a komplexní přístup k problematice, konstruktivní zprávy o bezpečnostní situaci a relevantních hrozbách. Tyto úkoly nejsou v gesci pouze vrcholné exekutivy, zákonodárných orgánů a bezpečnostního aparátu. Teroristické činy je zapotřebí zkoumat a analyzovat v širších kontextech, z hlediska možných příčin, ale i možných důsledků a predikce *pro futuro*. Nezastupitelnou úlohu zde sehrává akademická sféra a vědecká komunita odborníků z různých vědních oborů. V neposlední řadě je třeba zdůraznit, že na zajištění bezpečnosti a na prevenci násilných incidentů a terorismu musí participovat celá společnost. Na globální povahu terorismu je tedy třeba odpovídat globálními opatřeními a zainteresovat každý subjekt bezpečnostního systému i jednotlivé fyzické osoby, protože současná podoba terorismu závažným způsobem ohrožuje základní lidská práva a svobody.

Terorismus i navazující bezpečnostní problémy je třeba vnímat multioborově, a především ve spojitosti s dalšími bezpečnostními fenomény a sociálně patologickými jevy. Tyto jevy mohou signalizovat potenciální riziko, které může být prekurzorem mnohem závažnějších násilných aktivit. Aktuálně velmi diskutovaným tématem evropské bezpečnostní komunity je propojování a vazby zločineckých struktur a kriminálních skupin se světem extremistických organizací a terorismu. Odborníci hovoří o takzvaném *crime terror nexus*, přičemž podstatou těchto vazeb je symbiotický nebo oportunistický vztah mezi oběma entitami. Skupiny páchající trestnou činností na úseku majetkové, násilné či drogové kriminality mohou představovat v určitém okamžiku zajímavého partnera pro teroristické organizace, kterým poskytnou specifický servis, zajištění vybrané agendy

či krytí. Vztah je zpravidla reciproční a výhodný pro obě strany. V řadách zločineckých organizací mohou teroristické organizace často nalézt budoucí oddané bojovníky nebo následovníky. Této problematice se budeme v textu dále podrobněji věnovat.

Je důležité zdůraznit, že přístupy k problematice terorismu je třeba revitalizovat a inovovat, stejně jako se transformují formy globálního terorismu současnosti. V posledních několika desetiletích se pohled na problematiku pomalu mění. Ukazuje se, že pochopení příčin terorismu je důležité nejen pro výzkum tohoto jevu, ale že představuje i nezbytnou podmínku přípravy skutečně efektivních protiteroristických opatření. Stát, který netuší, proč na jeho cíle určitá skupina útočí, sotva bude schopen útoky zastavit, zvláště leží-li jejich příčiny na strukturální rovině. Skutečnost, že k šíření terorismu může mimo jiné přispět porušování lidských práv, začíná být na mezinárodní scéně postupně akceptován. Vědět, jaké faktory přispívají k tomu, že se organizace nebo jednotlivci rozhodnou spáchat teroristický čin, má navíc klíčový význam při vytváření protiteroristických koncepcí a při implementaci preventivních a represivních opatření.¹ Hrozba terorismu nepřímo postihuje i státy, které bezprostřední zkušenost s teroristickými útoky doposud nemají. Přehnané reakce nebo iracionální strach občanů, demonizace jistých témat, nedostatek informací a manipulace s fakty iniciují další bezpečnostní problémy, společenskou nejistotu nebo jiné formy radikalizace vybrané části veřejnosti. Bezpečnostní prostředí je totiž v moderní době velmi interferentní a bezpečnostní hrozby mají v mnoha případech transnacionální charakter, prostupující vnitřní i vnější bezpečnost státu. Události a incidenty bezpečnostního charakteru odehrávající se v teritoriálně a geopoliticky vzdálených regionech mohou mít vliv a bezpečnostní konsekvence na státy z jiných zeměpisných oblastí. Internacionalizace zločinného prostředí, stejně jako působení terorismu ohrožují současný svět v globálním měřítku, přinášejí nové bezpečnostní výzvy a destabilizují sociálně i politicky společenství mnoha států. Strach a nejistota občanů bez ohledu na to, zda mají, či nemají reálný základ, jsou častými spouštěči nedůvěry v bezpečnostní systém, zapříčiňují emoční disbalanci občanské společnosti, představují významný akcelerační faktor exaltovaného nacionalismu, předsudků, sociálních stereotypů, xenofobie a účelového populismu ambiciózních politických subjektů.

Drbohlav k takzvanému **efektu strachu** uvádí, že strach je individuální, ale za určitých okolností i sociální, „vysoce nakažlivá“ emoce, která neurovegetativně aktivuje celý organismus nebo skupinu organismů k případné „sebeobraně“. Na strachu ze známého i z neznámého byla postavena celá řada náboženství, politických systémů, generačních mýtů a je základní obchodní a reklamní strategií úspěšných obchodníků. Strach je nejlepším a nejsnadnějším nástrojem pro manipulaci s jedincem i se společností.²

Základním předpokladem bezpečného státu je zajištění stability a ochrany obyvatelstva před hrozbami různého charakteru a vybudování takového bezpečnostního systému

¹ BÍLKOVÁ, V. *Boj proti terorismu z pohledu ochrany lidských práv*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 127.

² DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie masových vrahů: Příběhy temné duše a nemocné společnosti*. Praha: Grada, 2015, s. 158.

a jeho prvků, které budou s to novodobým hrozbám čelit a přijímat opatření k jejich zmírnění (mitigaci) nebo eliminaci. Teroristické útoky poslední dekády nového tisíciletí nejen postihují nejvyšší zájmy státu a společnosti, tedy životy a zdraví osob, ale pronikají i do dalších společenských sfér. Ovlivňují rovinu ekonomickou, hospodářskou, legislativní, oblast mezilidských vztahů a soužití a v celkovém kontextu i oblast existenční.

Terorismus moderní éry tedy destabilizuje samotné základy demokratických zřízení tím, že živí pochybnosti o funkčnosti systému samotného. Fragmentuje nebo polarizuje společnost a velmi umně ji infikuje ideologickými a náboženskými doktrínami, které legitimizují násilí ve velmi kruté a nelidské formě. Cílenou propagandou manipuluje obyvatelstvo a jeho nejvíce ovlivnitelné segmenty, mládež a mladé dospělé různého původu, národnosti, etnicity, sociálního postavení či vzdělání. Dochází tedy k radikalizaci individuální a v některých případech i společenské.

Jak již bylo uvedeno výše, jedním z hlavních nástrojů teroristických organizací, který mocným způsobem ovlivňuje psychiku a emoce obyvatelstva států ohrožených terorismem, je **násilí**. Násilné útoky teroristických organizací se v druhé dekádě nového tisíciletí staly integrální součástí zpravodajství různých mediálních subjektů, které tomuto tématu dávají na různých platformách velký mediální prostor. Redundantní **medializace** a dostupnost informací o této bezpečnostní hrozbě jistým způsobem přispívají k šíření strachu ve společnosti a ve vybraných případech i k neadekvátním či excesivním reakcím občanů.

Samotná média ze své funkce nemohou ignorovat témata, na která se chtě nechtě upírá pozornost veřejnosti a jež jsou v centru společenského zájmu. Navíc moderní komunikace, satelitní spojení, mobilní telefonování a přístup k internetu umožňují nerušené získávání informací z neomezeného počtu zdrojů – v současnosti je (především v demokratických zemích) jak technicky, tak legislativně velmi obtížné bránit šíření informací.³

Pro média je přitom zpravodajství o terorismu atraktivní, a proto se někdy hovoří o kauzálním nexu mezi médii a teroristy. Média pak dokonce mohou svým zájmem terorismus nepřímou podněcovat. Existence pluralitních médií umožňuje šíření teroristických poselství především v demokratických společnostech, proto je někdy terorismus dáván do souvislosti i se vznikem moderního mediálního prostředí.⁴

Jinak řečeno, terorismus potřebuje publicitu a tu mu poskytují média. Protože technologický vývoj umožnil, aby masmédia pokrývala signálem celou planetu, šíření informací o teroristických akcích již nemá omezení. I když výzkumy v tomto směru musí ještě pokračovat, zdá se, že mnohé dopady, které můžeme odvodit z přenosu informací o atentátech, cíleně vyvolávají samotní podněcovatelé a vykonavatelé. Teroristé si uvědomují, že mediální propagace jejich zločinů dokáže znásobit zastrašovací a symbolické

³ Více SOULEIMANOV, E. *Terorismus: Pokus o porozumění*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 42.

⁴ MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 47.

účinky především tehdy, je-li šířena audiovizuálně. Opakovaná informace o teroristických akcích tak má zesilující účinek.⁵

Média proto mohou přispět k částečné publicitě teroristických činů a jejich samotných aktérů. Nekonečně se opakující zprávy o teroristických útocích, zveřejňování nepřiměřených či neadekvátních detailů o průběhu útoku či samotných pachatelů je z pohledu bezpečnosti a prevence výrazně kontraproduktivní. Nemalá část pachatelů násilných incidentů masového charakteru z podstaty své osobnosti baží po slávě a mediálním zájmu a média takto, byť neúmyslně, vlastně saturují jejich potřeby. Pro určité spektrum může redundantní zpravodajství o těchto útočnících vést k takzvanému **copycat efektu**, tedy k nápodobě, nebo dokonce kopírování těchto činů. Podobné postupy mají *de facto* ve své výbavě téměř všechny teroristické organizace, které s oblibou publikují články a zveřejňují komuniké, kde glorifikují své „padlé bojovníky“ a přímo vyzývají k jejich imitaci a následování.

V této souvislosti je tudíž nutné pamatovat na zajištění objektivního pohledu na tuto problematiku, jejího srozumitelného výkladu a vysvětlení podstaty teroristických útoků a souvisejících protiteroristických opatření. Informovaná a přiměřeně edukovaná veřejnost si může lépe vybudovat dílčí autoreglativní mechanismy i přiměřenou míru rezistence, ale i jistou bdělost, která je předpokladem předcházení těmto incidentům a násilí obecně. Klíčovými nástroji je budování dostatečného kritického myšlení již u dětí a mládeže, stejně jako konstruktivních přístupů ke složitým společenským otázkám a tématům v rámci celé veřejnosti.

S ohledem na poslední vývoj v této bezpečnostní oblasti lze říci, že cíle a úmysly teroristů zůstávají stejné – prostřednictvím systematického a účelového násilí zastrašují vlády a obyvatelstvo, aby dosáhli svých ideologicky nebo nábožensky motivovaných cílů. Svoje subjektivní vidění světa vnucují pod hrozbou násilí nebo za jeho přímého užití ostatním osobám, šíří útočnou a manipulativní propagandu, radikalizují a verbují nové přívržence. Podstata terorismu tedy zůstává stejná, **modifikují se ovšem klíčové atributy**.

Praktiky terorismu prošly dramatickým evolučním vývojem, a to zejména od sedmdesátých let 20. století po současnost, a to ve dvou klíčových aspektech, ve **volbě cíle útoku** a ve **způsobu jeho provedení**. V raných sedmdesátých letech bylo možné zaznamenat zásadní posun v cílech či objektech teroristických útoků. Teroristé si vybírali určité osobnosti – diplomatické představitele, vysoce postavené důstojníky ozbrojených sil, a především politiky. Dnešní terorismus nezastrašuje jednotlivce, ale soustřeďuje se na širokou veřejnost. Co se týká metod realizace, náhodné útoky na veřejnost se jeví jako efektivnější způsob, protože terorizuje většinovou společnost a šíří strach v masovém

⁵ CORTE IBÁÑEZ, L. de la. *Logika terorismu*. Praha: Academia, 2009, s. 108.

měřítku. Výše uvedená kombinace atributů současného terorismu poskytuje teroristům bezprostřední okamžité výsledky a vyšší potenciál získat to, co chtějí.⁶

Mění se tedy forma teroristických útoků, metody užitého násilí a *modus operandi* konkrétních útoků. Násilné incidenty jsou ve většině případů méně spektakulární a masové, ale o to **častější a snáze proveditelné**. Teroristické organizace ve většině případů preferují letální (smrtící) útoky před neletálními formami, kterými je například kyberterorismus. Hlavními cíli teroristických útoků jsou tak stále lidé, a nikoli cíle symbolické, které reprezentují určitý stát, národnost, formu vlády či náboženství. Útočníci používají k realizaci vražedné akce dopravní prostředky, rozmanité bodné nebo řezné nástroje, improvizované zbraně a výbušniny. Útoky se odehrávají zpravidla na veřejném prostranství, které je minimálně zabezpečené či zcela otevřené a kde se kumuluje větší počet osob. Devastující efekt je tak poměrně značný, stejně tak psychologický dopad incidentu na obyvatelstvo, vládní instituce i bezpečnostní složky. Ne vždy se podaří prokázat skutečný motiv jednotlivých útoků, jejich případné ideologické pozadí či vazby na určitou teroristickou organizaci. V posledních letech však je pozornost bezpečnostního aparátu a dalších relevantních subjektů bezpečnostního systému Evropy zaměřena na problematiku násilného džihádismu jako jednu z forem náboženského terorismu.

Většinová pozornost médií se proto věnuje systematickému teroru, jehož realizátory jsou organizace jako Islámský stát, Boko Haram a Al-Káida, které páchají akty násilí ve jménu extremistické interpretace islámu. Přesto je nutné zdůraznit, že nárůst násilného extremismu není v současnosti vázán výlučně na náboženské vyznání. Mnoho zločinných skutků bylo spácháno ve jménu ochrany judaismu, dokonce i ve Střední Asii; hnutí křesťanského militarismu existují v mnoha částech světa. Asijský kontinent má své zkušenosti se skupinami páchajícími násilí ve jménu hinduismu a buddhismu a významné státy Evropy se v současnosti potýkají s hrozbou mobilizujících se forem politického extremismu.⁷

Násilí džihádistických teroristů se vyznačuje šokující brutalitou, která není samoúčelná, ale slouží jako nástroj zastrašování takzvaných nepřátel, ale současně i k vlastní prezentaci a k demonstraci moci a síly teroristických organizací. Je nedílnou součástí propagandy a podněcování k dalším obdobným krutým činům. Inovativními a velmi brutálními způsoby mučení a poprav svých rukojmí, oponentů, zrádců nebo nepřátel nechvalně proslul takzvaný Islámský stát.

Členové teroristické organizace Islámského státu shazovali v dobách své expanze homosexuály z budov, vraždili důmyslnými způsoby svá rukojmí utopením v kovové kleci ponořené do vody, přičemž celý průběh tohoto aktu byl dokumentován moderním kamerovým systémem. Účelově tato videa posléze zveřejňovali k manifestaci vlastního

⁶ GABRIEL, M. A. *Islam and terrorism*. Revised and updated edition. Lake Mary, FL: FrontLine, 2015, s. 169.

⁷ *Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons*. Criminal Justice Handbook Series. Vienna: United Nations, 2016, s. 3.

odhodlání a s cílem zastrašit nepřátele. Další oběti likvidovali za pomoci drátů a výbušnin připevněných k jejich hlavám, takže byly výbuchem dekapitovány. Průběh popravy byl opět dokumentován. Násilí vůči nevěřícím (káfirům), jinověrcům, odpadlíkům od víry či dalším osobám, které se (viděno optikou radikálních džihádistů) zpronevěřily či projevily neúctu vůči jejich interpretaci islámu, je nemilosrdné, kruté a bezskrupulózní. Podobné nelítostné a demonstrativní násilí používají ale i některé organizace mafiánského typu, brutální pouliční gangy v Jižní Americe nebo vybrané skupiny organizovaného zločinu. Násilí a vygradovaná brutalita jsou nástrojem pro zastrašení, demonstraci síly, nemilosrdnosti a krutosti.

Většina odborníků, kteří se zabývají studiem a analýzou takzvaného Islámského státu a jeho činů, zdůrazňuje, že jeho síla spočívá ve schopnosti ovládat náš strach. Principiálním strachem je strach z islámu jako takového. Jediný strategický dopad a efekt teroristických útoků na západní společnost je v rovině psychologické. Neoslabují vojenské kapacity západního světa, dokonce je spíše posilují tím, že rozpočet na zbrojní průmysl roste. Útoky mají marginální dopad na ekonomiku států, ohrožují ovšem demokratické instituce v kontextu nekonečných polemik o vztahu bezpečnosti a právního státu. Tento typ strachu sdíleného vlastní společností může způsobit implozi státu a iniciovat občanskou válku mezi muslimy a nemuslimy.⁸

Strach je do značné míry paralyzující a může mít významné bezpečnostní konsekvence, které mohou vést k nepřiměřeným bezpečnostním opatřením, k sekuritizaci bagatelních problémů nebo k hysterické reakci veřejnosti.

Je třeba podotknout, že vynalézávané metody krutých poprav a dalšího účelového násilí nejsou vlastní pouze Islámskému státu, lze je vysledovat i u dalších teroristických organizací náboženského charakteru. Například teroristická organizace Boko Haram, ovládající území Nigérie, ale i některých dalších afrických států, zejména části Čadu a Kamerunu, užívá běžně drastické způsoby mučení a násilné metody k prosazení svých cílů. Jde o islamistickou militantní skupinu, která podniká bombové útoky, unáší ženy a děti, které zneužívá jako sexuální otroky či sebevražedné atentátníky, útočí na měkké cíle, zejména školy, a ničí majetek. Jejimi oběťmi jsou převážně civilní osoby, ale i členové lokálních ozbrojených složek.

Aby byl jejich účinek efektivní, musí být násilné skutky a další formy brutality veřejně manifestovány. Teroristé k tomu využívají všechny dostupné kanály, majoritně virtuální prostředí internetu, sociálních sítí, elektronická periodika, ovšem výjimkou nejsou ani tištěné materiály. Prezence násilí, jeho glorifikace a legitimizace se staly marketingovým a mediálním atributem terorismu a integrální součástí jeho **propagandy**.

Zajímavou studii obsahu propagandistických magazínů džihádistických skupin (Tálibán, Al-Káida a ISIS) zpracovala Plisková, jež mimo jiné uvádí v souvislosti s propa-

⁸ ROY, O. Who are the new jihadists? *Theguardian.com*, 2017 [online], [cit. 13. 8. 2018]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/news/2017/apr/13/who-are-the-new-jihadis>.

gandistickým časopisem Islámského státu s názvem *Dabiq*⁹: „Propaganda se zaměřuje na emoce cílového publika. Všechna čísla jsou doplňována vizuálními obrazy, které jsou citově zabarvené a měly by vyvolávat předpokládané emoce jako strach, lítost, odpor či pocit zrady apod. Dochází ke zveřejňování fotografií dětí a žen jako obětí útoku nepřátel. Fotografie mají vyburcovat cílové publikum k pomstě.“¹⁰

Tištěná periodika, texty popisující násilné útoky, fotografie a videa plná drastických záběrů, emocionálně podbarvená hudebním podtextem, představují poselství o moci teroristů. Jejich hlavním cílem je zastrašit protivníka a současně destabilizovat společnost a zakořenit v mysli obyvatelstva trvalou obavu o existenci, která paralyzuje běžné fungování společnosti ve všech klíčových oblastech. Tato manifestace násilí v sobě skrývá psychologický rozměr terorismu, který se v globálu dotýká všech států včetně těch, které doposud nebyly projevy terorismu dotčeny. Na stránkách propagandistických magazínů teroristických organizací jsou tyto skutky a jejich aktéři glorifikováni a mají posloužit jako příklad pro další následovníky. Podobná taktika nepředstavuje ve světě terorismu žádné novum, rozvoj informačních a komunikačních technologií tuto metodu pouze výrazně usnadnil a urychlil. Na motivační podtext teroristického násilí upozorňoval například Miroslav Mareš: „Islámský subverzivní terorismus využívá proti svým nepřítelům (západní ‚židokřesťanské‘ civilizaci, komunismu, modernizačním proudům a nepřátelským režimům v islámském světě) strategii ozbrojené propagandy, a to ve značném rozsahu a brutalitě co do počtu obětí a forem jejich usmrcení (útoky na WTC, popravy rukojmí useknutím hlav apod.). Cílem je zastrašit nepřítele a vyslat poselství stoupencům o vlastních možnostech, což má motivovat masy islámského obyvatelstva k rozsáhlému vystoupení po boku islámských teroristů.“¹¹

Násilí inspirované politickými či náboženskými motivy vždy přitahovalo dostatek nespokojenců. Pokaždé se najdou lidé ochotní vzdát se pohodlí a odjet bojovat do ciziny. Co se změnilo, je schopnost verbířů dostat se kamkoli, na každý telefon, který je napojený na sociální síť (a někdy se také osobně setkat s potenciálními rekruty v problematických muslimských ghettech na pařížských předměstích a v mešitách vedených extremisty). Nová média způsobují návyk. Ti, co se nudí, tak mohou zabít čas. Ti, kdo jsou opomíjeni, se náhle mohou cítit důležití. Samotáři se zapojí do komunit, které jsou velmi reálné. Až 93 % mladých Američanů je častými uživateli internetu a více než 80 % má k němu bezdrátový přístup. Čím chudší obyvatelstvo a čím zaostalejší země, tím je pravděpodobnější, že internetové připojení bude bezdrátové. Většina zemí na Blízkém

⁹ Časopis je pojmenován dle syrského města, kde mělo údajně dojít k zásadnímu střetu apokalyptických rozměrů mezi takzvaným Islámským státem a západními mocnostmi.

¹⁰ PLISKOVÁ, K. *Propaganda džihádu: Časopisy Al-Káidy, Islámského státu a Tálibánu v angličtině*. Brno: Barrister & Principal, 2016, s. 59.

¹¹ MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 249.

východě je závislá na mobilních telefonech, protože jejich infrastruktura je mnohem levnější než drátové připojení a není ji tak snadné ukrást.¹²

Časové úseky, které oddělují jednotlivé teroristické útoky, jsou vyplňovány **varováními o chystaném dalším útoku** v případě nepřijetí požadavků teroristů, které jsou rovněž důležité. Dostatečně opodstatněná hrozba násilím je stejně významná – nese stejný vzkaz jako násilí samo.¹³

Je třeba jen dodat, že propaganda násilí a extremistického výkladu islámu si neklade za cíl mobilizovat pouze muslimskou část světa, ale zaměřuje se systematicky i na jedince z takzvaného západního světa, které se snaží ovlivnit a infikovat myšlenkou legitimacy násilí ve prospěch globálního džihádismu. Vliv vybraných teroristických skupin tak má transnacionální charakter, překračuje teritoriální a kulturní bariéry a proniká i do fundamentálníchází demokratických států.

Tato zákeřná taktika rafinovaně infikuje občany z různých zemí a kontinentů a vytváří prostor pro progresivní radikalizační proces, který oslovuje zejména mladou generaci. Tak se formuje interní bezpečnostní hrozba osamělých bojovníků a specifická forma domácího terorismu (*domestic terrorism*). Této problematice bude dále v textu věnována detailnější pozornost.

Násilné akce džihádistů umocněné emotivní propagandou i celosvětovou medializací jsou do určité míry **psychologickou válkou svého druhu**. Dopad na širokou veřejnost může být značný a představuje další radikalizační faktor, zejména politického extremismu. Atomizovaná společnost zažívající pocit ohrožení primárních zájmů a hodnot může volat po důkladnějších krocích politického aparátu, bezpečnostních složek a armády vůči původcům tohoto ohrožení. Na politické představitele je tak vyvíjen značný tlak, aby zintenzivnili protiteroristickou rétoriku, přijali zásadnější opatření, zavedli přísnější sankce za trestné činy spojené s terorismem a další akce, které by upokojily rozjitřenou veřejnost. Podobné reakce ovšem do jisté míry teroristé předpokládají, dokonce s nimi v rámci své propagandy i kalkulují a snaží se je vyvolat. Protiteroristické bezpečnostní politiky se tak někdy mohou dostat do nešťastné spirály kontraproduktivních akcí a reakcí, které budou umocňovat a podněcovat další nepokoje či fragmentaci společnosti, nemluvě o tom, že některé kvazi politické subjekty či populistická hnutí umně operují s **hrozbou terorismu** za účelem zmanipulování obyvatelstva a určitého zisku politických bodů či mocnější pozice ve státě. Úmyslně sekuritizují určité jevy ve společnosti a stylizují se do role protektivního hnutí bránícího zájmy národa. Taková taktika a tyto metody radikalizují společenská spektra, motivovaná iracionálním strachem a dezinformacemi, která jsou ochotna akceptovat násilí či devalvovat demokratické principy. Jedna bezpečnostní hrozba tak saturuje a aktivizuje hrozbu další (viz příloha, obr. 1).

¹² VÍCE BOURRIE, M. *Vražedná hra: Jak Islámský stát láká nové bojovníky*. Přeložil Marek Pavka. Brno: CPress, 2016, s. 50–51.

¹³ SOULEIMANOV, E. *Terorismus: Pokus o porozumění*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 43.

Vzhledem k těmto skutečnostem je nutné věnovat zvýšenou pozornost osvětě a preziznímu vymezení faktů na základě odborných přístupů, nikoli pod vlivem předsudků nebo nedostatku informací. Nevhodné výklady nebo účelové verbální ataky vůči etnickým nebo náboženským minoritám, zobecňující bez znalosti věci některé atributy ve společnosti, tak naopak teroristickým organizacím nepřímo napomáhají a živí hostilní propagandu. Může tak docházet k nekonečnému cyklu akcí iniciujících reakci.

Univerzální řešení nebo jediný správný přístup, který by dokázal terorismus zcela paralyzovat nebo přímo vymýtit, neexistuje, obzvláště jde-li o terorismus globálního charakteru. Je třeba spíše akcentovat trvalý, kontinuální a komplexní soubor opatření a procesů, které zahrnují rovinu legislativní, bezpečnostní a represivní, ale současně i dimenzi psychologickou, preventivní a osvětovou.

Eichler tyto myšlenky dále rozvíjí v tom smyslu, že větší šance na úspěch než válka proti terorismu má dlouhodobý boj proti terorismu, který zahrnuje i řadu nevojenských rovin. Jeho hlavními pilíři by ve skutečně nezbytných případech vedle přesně uskutečňovaných vojenských akcí mohla být zejména spolupráce při shromažďování informací a při jejich vyhodnocování. Velký význam má také preventivní strategie, zaměřená zejména na předcházení sebevražedným útokům a proti náboru nových lidí do řad teroristů, na koordinaci legislativních a právních opatření, na řešení ekonomických, sociálních a politických problémů v rozvojevém, a zejména pak v islámském světě.¹⁴

Terorismus má mnoho forem, příčin a důsledků a představuje hrozbu globálního charakteru. Různé formy terorismu mohou přesto mít některé shodné atributy, jejichž poznání, studium a analýza představují akademický a vědecký fundament pro další bezpečnostní opatření.

1.1 Vymezení základního pojmosloví

Násilí páchané ve jménu extremistického výkladu islámu je v současnosti označováno za zásadní bezpečnostní hrozbu, jež se dotýká bezpečnosti a stability států v globálním měřítku. Teroristické útoky a násilné incidenty motivované náboženskými islamistickými fanatiky přinášejí další konsekvence v oblasti společenské i politické, zapříčiněné často mylnou interpretací některých pojmů. Islámské náboženství i jeho vyznavači bývají v některých případech bez racionálních důvodů stigmatizováni, a podobné úvahy či přístupy tak vytvářejí předsudky a animozity s dalšími negativními dopady. Jak se shoduje mnoho odborníků na výše uvedenou problematiku v České republice či v zahraničí a jak

¹⁴ Více EICHLER, J. *Terorismus a války v době globalizace*. 2., doplněné vydání. Praha: Karolinum, 2010, s. 233–234.

výstižně vyjádřil jeden z jeho představitelů v rozhovoru pro média, **hlavním problémem není islám, ale jeho neznalost**.¹⁵

Tento výrok v současné době výstižně reflektuje poměrně častou vědomou či nevědomou demonizaci islámu ze strany různých subjektů a poukazování na takzvané **nebezpečí islamizace České republiky**. Nepochopení základních souvislosti a odlišností mezi islámským náboženstvím a jeho zvrácenou interpretací a zneužitím teroristickými organizacemi může iniciovat další společenské konflikty. V České republice se tyto tendence v obecné rovině projevují u vybrané části populace ve ztotožňování islámu s terorismem, což je základním nepochopením podstaty problematiky. Elementární znalosti o islámském náboženství přirozeně nemohou ochránit stát před teroristickými útoky nebo radikalizací, ale mohou projasnit vztahy mezi majoritním obyvatelstvem a muslimskou menšinou a být prevencí násilí a trestných činů z nenávisti, zakotvených v postojoyých stereotypech a iracionálních obavách.

Typickým příkladem takto vypěstované zášti představuje případ jednadsmesátiletého seniora Jaromíra Baldy, který si pod vlivem neověřených zpráv a štvavých kampaní vypěštoval nepřekonatelnou averzi vůči muslimům. V důsledku toho se rozhodl iniciovat podobné smýšlení i u další části společnosti, a to tím, že v roce 2017 poblíž vlakových kolejí v teritoriu Středočeského kraje nařiznul stromy, které se zřítily na koleje, a zavinyly tak vykolejení projíždějících vlaků. V blízkosti místa činu ponechal letáky, s jejichž pomocí hodlal předstírat, že za činem stojí islamističtí džihádisté. Jaromír Balda se k činu přiznal.¹⁶

Nejednotnost a jistá forma nepřehlednosti v užívání základních pojmů, které se vztahují k dané problematice, jsou i v odborných kruzích důvodem k četným debatám a často i ke sporům o exaktní vymezení jednotlivých termínů. Autorka považuje za nezbytné uvést stručné základní pojmosloví vztahující se ke zpracované problematice spolu s vybranými definicemi a přístupy renomovaných odborníků z tuzemska i ze zahraničí. Výčet pojmů je omezený a má posloužit čtenáři k poodhalení složitosti a komplexnosti tohoto bezpečnostního fenoménu. Systematická analýza relevantní odborné terminologie by přesáhla rozsah této knihy a je rozpracována v mnoha monografiích a ve studiích české i zahraniční provenience, na které publikace odkazuje; jsou uvedeny v závěrečném seznamu literatury a dalších zdrojů.

Základní terminologická klasifikace je klíčová pro pochopení dalších souvislostí a bezpečnostních aspektů, které terorismus a radikalizaci provázejí. Nepochopení elementárního pojmosloví může nejen vést k nedorozumění a chybnému výkladu jistých témat, ale může být účelově zneužíváno dalšími populistickými a extremistickými sub-

¹⁵ Viz Hlavní problém není islám, ale jeho neznalost, říká Čejka [online], [cit. 1. 8. 2018]. Dostupné z: <https://brnensky.denik.cz/rozhovor/hlavni-problem-neni-islam-ale-jeho-neznalost-rika-cejka-20150201.html>.

¹⁶ V době vzniku této publikace byl Jaromír Balda za teroristický útok nepravomocně odsouzen ke čtyřem letům odnětí svobody, ochranné léčbě a propadnutí věci.

jekty, či dokonce některými politickými stranami. Edukace a osvěta široké veřejnosti má v tomto ohledu dalekosáhlejší přesah a může přispět k prevenci a ochraně obyvatelstva včetně základů demokratického státu.

Islám není možné ztotožňovat v žádném ohledu s terorismem, na tomto neadekvátním základu nelze hodnotit muslimské věřící. Podobné slovní floskule mohou podmiňovat další typy diskriminace, xenofobie a extremistického chování. Antimuslimské postoje i akce, dezinterpretace faktů a manipulace s cílovým publikem s cílem eskalovat islamofobní přesvědčení může být paradoxně prekurzorem politické nebo předsudečné radikalizace většinové společnosti (situace v současném širším evropském bezpečnostním prostředí to potvrzuje) a nárůstu militantnosti vybraných sociálních segmentů. Radikalizace jedné dimenze světové populace iniciuje radikalizaci dalších, což v konečných důsledcích může znamenat destrukci mnoha společenských systémů a vést v nejkrajnějších rovinách k mezinárodnímu válečnému konfliktu.

Globalizační charakter terorismu a potenciál iniciovat další formy radikalizace lze v jisté perspektivě demonstrovat na případu teroristického útoku na mešity, který se odehrál 15. března 2019 v městečku Christchurch na Novém Zélandu. Během útoku zemřelo více než padesát osob a desítky byly zraněny. Jako pachatel byl identifikován a zadržen osmadvacetiletý neonacistický aktivista, Australan Brenton Harrison Tarrant. Případ je prezentován jako příklad vzrůstající síly a intenzity pravicového extremismu ve světě.¹⁷ V České republice byly zaznamenány případy schvalování tohoto incidentu na sociálních sítích nebo v komentářích na webových portálech informačních serverů.

Na nutnost dodržování exaktního definičního rámce upozorňoval již v počátku roku 2015, v období zvýšené medializace teroristických útoků ve světě, přední český islamista a arabista Miloš Mendel z Ústavu religionistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně: „Po té několikatydenní vlně hysterie, demagogií a lží, ať už jsou způsobeny vědomě, nebo nedostatkem relevantních informací, už by se měl český diskurz o islámu zklidnit, hlavně začít používat korektní a zřetelnou terminologii.“¹⁸ Názory upozorňující na rizika nesprávného užití některých termínů, generalizace či nepříznačných mediálních konstruktů lze dohledat i v dalších publikačních počinech. Jedním z nešťastných sousloví, které se v této souvislosti nepřesně používá, je zavádějící označení „islámský terorismus“, který může u většinové společnosti evokovat obavy a pocit ohrožení islámským náboženstvím jako takovým.

Již dnes se můžeme běžně setkávat s faktickým ztotožněním islámu jako náboženství a islamismu jako fundamentalistického politického programu, ba dokonce islámu

¹⁷ *Vice New Zealand Massacre Highlights Global Reach of White Extremism* [online], [cit. 1. 8. 2018]. *Nytimes.com*. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2019/03/15/world/asia/christchurch-mass-shooting-extremism.html>.

¹⁸ Česká diskuse o islámu je nejhorší na světě, varuje arabista [online], [cit. 1. 8. 2018]. *Aktualne.cz*. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/ceska-diskuse-o-islamu-je-nejhors-i-v-evrope-rika-arabista/r~e0f73c02b83611e4833a0025900fea04/?redirected=1540898736>.